

Prof. Dr. Osman Emin
Şimali Makedoniya – Skopje,
Müqəddəs Kiril və Mefodi Uni-
versiteti,
Filologiya Fakültəsi,
Türk dili və ədəbiyyatı
kafedrasının müdiri

munun əsrlərdir var olmasının sübutudur.

Skopyalı (Üsküp) Yəhya Kamal Bəyatının da dediği kimi, "Türk dilinin istifadə olunmadığı yerlər Vətəndir!" Böyük türk ədibi Ömer Seyfəddinin fikrinə görə isə, "...türklərin vətənləri milli vətən, dini vətən, mövcud vətən olaraq üç hissəyə ayrılır."

Fikrimizcə, kırımlı İsmail bəy

Türkün tarixi qədim olduğu qədər, türkün coğrafiyası da çox genişdir. Türk dünyası tarixi-siyasi dövrlər ərzində məlum səbəblərdən bir-birindən minlərlə kilometr uzaqda yaşamışlar. Müəyyən səbəblərdən olan bu məcburi vəziyyət türklərin danışdıqları eyni dili zamanla fərqləndirməyə də başlamışdır. Türk dili zaman içində öz məcrasından çıxaraq, müxtəlif formalar alaraq dəyişmişdir.

Bütün bu dəyişmələrə, ayrı düşmələrə baxmayaraq, ortaqlar türk dəyərləri bir-birindən əslə uzaq düşməmiş, hətta bir-birinə təsir göstərmiş, qaynayıb-qarışmışdır. Bu təsirlənmə sadəcə dildə və mədəniyyətdə deyil, eyni zamanda ədəbiyyatda da özünü göstərmişdir. Dünyanın dörd bir yanında yaşayan türklərlə yanaşı eyni zamanda Balkan coğrafiyasında yetişən ədəbiyyatçıların da türk dünyasına verdikləri töhfələr danılmazdır.

Belə ki, Rumeli ədəblərinin poeziyasında bir çox məqamlarda türk ədəbiyyatına yeni istiqamət verdiklərini, çox vacib töhfələr verdiklərini müşahidə edirik. Balkan coğrafiyasında müəyyən tarixi dövr ərzində yaşanan siyasi hadisələr nəticəsində türk dili danışdığı dillə qadağan olunmuşdur. Türk dilinə qoyulan bu məhdudiyyət Balkan türklərində ana dilinə böyük həsrət duyğusuna səbəb olmuşdur. Bu həsrət duyğusu Balkan türklərini hissələrin tərənnümü olan ədəbiyyata yönəlmiş və milli hissələr ədəbiyyatda öz əksini tapmışdır. Müəyyən dövrlər ərzində aparılan mübarizələrlə bütün məhdudiyyətlərə, təzyiqlərə tab gətirən türk dili Balkan coğrafiyasında ədəbiyyat dili olmağa başlamışdır. Geostратеji vəziyyətinə görə dünyada önəmli bir yerə sahib, mədəni kontekstdə də mərkəz hesab olunan Balkan coğrafiyası sonrakı mərhələlərdə də Balkan türk ədəbiyyatına şair və yazıçılar qazandırmışdır.

Balkan türk ədəbiyyatının yenidən formalaşdırılmasının əsası 1944-cü ildə yenidən qoyulmuşdu. Həmin dövrdən etibarən türk dünyası dövlətləri arasında diplomatik sahədə də əlaqələr qurulmağa başlamışdı. Təbii olaraq, əlaqələr qurulmağa başladığı tarixdən etibarən münasibətlər qarşılıqlı dostluq və anlaşmaya əsaslanırdı. Siyasi əlaqələrlə yanaşı, ədəbi-mədəni sahədə olan əlaqələr də şübhəsiz ki, çox önəmli idi.

Osmanlı-türk mədəniyyətinin əsl varisləri olan Balkan türkləri öz milli kimliklərini, dillərini, ədəbiyyatlarını, mədəniyyətlərini, adət-ənənələrini qorumaqla və inkişaf etdirməklə kifayətlənmir, eyni zamanda, Türk dünyasının bütün sahələrdə olan əlaqələrinin bərqərar olmasında qızıl körpü rolunu oynayır. Bu mənəvi dəyəri yüksək olan məsuliyyət Balkan coğrafiyasında Türk məfhu-

Qaspiralının "Dildə, fikirdə, işdə birlik" ideologiyasını qoruyub saxlamaq və davam etdirmək bu gün Türk dünyası üçün ən ümdə vəzifədir. "Türkcənin istifadə olunmadığı yerlər vətəndir!" deyiləndə əsas nəzərdə tutulan dil faktorunun olduğu danılmaz bir faktdır. Yəhya Kamal Bəyatlı, bunu "Bizi bir millət olaraq mövcud olduğumuz gündən ədəbiyyətə qədər qoruyan və bir-birimizə bağlayan da türk dilidir. Bizi bir-birimizə bağlayan bu hissələr elə möhkəmdir ki, Vətənin hüduqları dəyişsə belə o duyğular dəyişilməz, yəni də bizi bir-birimizə qopmaz tellərlə bağlayar. Türk dilinin danışılmadığı ərazilər əsas Vətəndir. Ancaq istifadə olunduğu yerlər vətən olmaqdən çıxır. Vətənin ruhu və bədəni türk dilidir" deyər fikrini izah edir. Məhz bu səbəbdən, dildə bir olmaq, birlik olmaq çox vacib məsələdir.

Balkan coğrafiyası ərazisində əsrlərdir inkişaf etməkdə olan Balkan türk ədəbiyyatı, əslində türk ədəbiyyatının hərtərəfli öyrənilməsi baxımından önəmlidir. XIV əsrdən başlayaraq türk boyları Balkan coğrafiyasında məskunlaşmağa başlamış və uzun müddət Osmanlı hakimiyyəti altında yaşamışlar. Bu proses Balkan ədəbiyyatına əhəmiyyətli dərcədə təsir etmiş və Balkan türk ədəbiyyatında yazılan əsərlərin

əsas ideologiyasının müəyyən-ləşməsində mühüm rol oynamışdır. Həm də Osmanlı dövrü şair və yazıçıların həyat və yaradıcılıqları araşdırıldığı zaman onların böyük hissəsinin məhz Balkan torpaqlarında yetişdiyini görürük.

Türk ədəbiyyatına böyük töhfələr vermiş Balkan əsilli şair və yazıçıların Balkan coğrafiyasında bugün də ədəbi ənənələri davam etməkdədir. Albaniya, Bosniya-Hersqovina, Bolqarıstan, Monteneqro, Makedoniya və Serbiya Balkan türk ədəbiyyatının önəmli mərkəzlərindəndir.

Balkanlar öz daxilində fərqli mədəniyyətlərin birliyini yaşatmasında baxmayaraq, dil və ədə-

manlıq dastanlarından, xalq nəğillərindən, şeirlərindən çox istifadə olunur. Bu ədəbi əsərlər türk dünyasının ortaq dəyərlərini və tarixini xatırlatmaqla yanaşı, Balkanlardakı yerli xüsusiyyətləri də ədəbiyyat vasitəsilə çatdırır.

Balkan türk ədəbiyyatı türk dünyasının müxtəlifliyini və zənginliyini əks etdirən mozaika kimidir. Bu ədəbiyyat Türkiyədə və digər türk dövlətlərindəki ədəbi cərəyanlarla da qarşılıqlı əlaqədədir. Məsələn, Balkan türk yazarlarına Cümhuriyyət dövrü türk ədəbiyyatının təsirləri aydın görünür. Bundan başqa, çağdaş türk dünyasının ədəbi yenilikləri Balkan türk yazıçılarına da təsir etmiş və bu qarşılıqlı əlaqə ədə-

Azərbaycan dilinə uyğunlaşdırdı: F.e.d., dos.

Nurlana Mustafayeva
Bakı Slavyan Universiteti
Balkanşünaslıq kafedrasının müdiri

Balkan Türk ədəbiyyatında Türklük və Türk dünyası anlayışı

biyyat istiqamətində birliyi qoruyub saxlaya bilmişdir. Albanca, boşnakca, xorvatca, serbcə, yunanca və digər dillərin istifadə olunduğu Balkan coğrafiyasının sintaksisinin əsasını təşkil edən də məhz türk dilidir.

Balkan türk ədəbiyyatı, türk dünyasının mədəni və ədəbi dəyərlərini özündə əks etdirən mühüm istiqamətdir. Bu ədəbiyyatın əsasını məhz Osmanlı imperiyasının Balkanlarda qurduğu dərindən mədəni və tarixi köklər təşkil edir. Balkan coğrafiyası Osmanlı dövründə türklərin məskunlaşdığı mühüm coğrafi əraziyə çevrilmişdi. Tarixi dövr ərzində türk mədəniyyəti, dili və ədəbiyyatı məhz burada kök salmışdır. Bu kontekstdə Balkan türk ədəbiyyatı Türk dünyasının bir parçası olaraq həm yerli mədəniyyət, həm də ümumtürk mədəniyyəti ilə qarşılıqlı əlaqədə formalaşmışdır.

Türk dünyası geniş bir coğrafiyaya yayılmış fərqli türk toplumlarını, onların dillərini, adət-ənənələrini və tarixlərini özündə ehtiva edir. Balkan türkləri bütün dövrlərdə digər türk toplumları ilə tarixi, mədəni, ədəbi və dil əlaqələrini qoruyub saxlamışdır. Bu əlaqələrin ən gözəl nümunələri də məhz Balkan türk ədəbiyyatında öz əksini tapmışdır. Balkan türk ədəbiyyatında türk dünyasının ortaq motivlərindən, qəhrə-

bi əsərlərdə özünü göstərmişdir. Balkan türk yazarları türk dünyasının ortaq mədəni dəyərlərini yaşatmaqla yanaşı, yaşadıkları ərazilərdə milli kimliklərini də qoruyub saxlayırlar. Bu kontekstdə Balkan türk ədəbiyyatının türk dünyasının mədəni birliyi və inkişafı baxımından da böyük əhəmiyyəti vardır. Bunun nəticəsidir ki, Balkan türk ədəbiyyatı türk dünyasının tərkib hissəsidir və bu geniş mədəni coğrafiyanın ədəbi aynasıdır. Balkan türk yazarları həm yerli, həm də ümumi türk ədəbi elementlərini bir araya gətirməklə türk dünyasının zəngin mədəni irsini gələcək nəsillərə ötürürlər. Balkan türk ədəbiyyatını araşdırmaq türk dünyasının ədəbi-mədəni birliyini dərk etmək baxımından da əhəmiyyətlidir.

Balkan coğrafiyasında təşəkkül tapmasından günümüze qədər mövcud olan türk dili, bu günə qədər öz ədəbi əsərlərini yaratmaqdadır. Balkan türk ədəbiyyatı Osmanlı dövründən sonra yenidən qurulma prosesini yaşasa da, formalaşdığı illərdə Balkan dövlətlərinin ədəbiyyatlarından da təsirlənmişdir. Günümüzə hələ də bu qarşılıqlı ədəbi proses davam etməkdədir. Balkan türk ədəbiyyatına digər Balkan dillərindən olunan tərcümələr bu qarşılıqlı əlaqə prosesinin inkişafına nümunədir. Bu ilkin

tərcümələr bir müddət təqəddir kənara çıxma bilməmişdir. Sonrakı mərhələlərdə Balkan türkcəsinin əsl mahiyyətinə poeziyada varılmış, şeirlərdə xalq mahnılarından və mərsiyələrdən istifadə edilmişdir.

Yaradıcılıqlarında türk şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinə müraciət edən ədəblərlə yanaşı, poeziyaya ironik abu-hava qatmağa çalışan, şeirdə təkrara, mütərəddiliyə əl ataraq özünəməxsus şeir üslubu yaratmağa çalışan şairlər də mövcud olmuşdur. İnkişafa açıq olan bütün bu xüsusiyyətlərlə yanaşı Balkan türkcəsi əfsuslar olsun ki, öz coğrafiyasından kənara çıxma bilməyən bir dil olmuşdur. Bu gün də qapalı şəkildə mövcudluğunu davam etdirən Balkan türkcəsi inkişafa demək olar ki, açıq deyildir. Balkan türkcəsini günümüz türkcəsindən fərqləndirən əsas amillərdən biri də məhz budur. Balkan türkcəsi sadəcə yalnız öz mövcud coğrafiyasından təsirlənməyə üstünlük verdiyi üçün bu vəziyyət dil üzərində müəyyən gərginlik də yaradır. Dilin inkişafında yaşanan çətinlik bədii ifadəyə də təsir edərək onu zaman-zaman mürəkkəb vəziyyətə salmış, şeirin əsasını təşkil edən hissə və duyğuların çatdırılmasına mane olmuşdur...

(ardı gələn sayımızda)